

CZEŚĆ II: ŻYCIE KULTURALNE

Małgorzata Bakalarz, Małgorzata Winter

„Znaki Czasu” - Narodowy Program Kultury

Sfera sztuki współczesnej - jej kolekcjonowanie i promocja - była na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci jednym z bardziej zaniedbanych obszarów polskiej kultury. Działania w dziedzinie wystawiennictwa, promocji i edukacji podejmowane przez poszczególne instytucje związane ze sztuką współczesną, nie miały, i nie mają nadal, spójnego charakteru, a ich zasięg był ograniczony.

Mimo że w ostatnich latach wiele zmieniło się w dziedzinie edukacji i przygotowania młodych odbiorców kultury, sfera sztuki współczesnej pozostaje największym wyzwaniem edukacyjnym i wychowawczym. Budzenie potrzeby uczestniczenia w kulturze współczesnej, osvajanie go z nowoczesną sztuką jest zadaniem trudnym, a doświadczenia europejskie pokazują, że najbardziej sprzyja jego realizacji przestrzeń lokalna.

Narodowy Program Kultury „Znaki Czasu” jest reakcją na tę sytuację. Jest on przede wszystkim próbą stworzenia nowego, efektywnego systemu służącego rozwojowi i promocji sztuki współczesnej, systemu o elastycznej strukturze regionalnej, opartego o najlepsze wzorce europejskie i światowe. Powołanie programu poprzedziły badania, które wykazały, iż w ostatnich latach w Polsce, w przeciwieństwie do tendencji przejawiających się w krajach UE, w regionalnych strategiach polityki kulturalnej, kultura współczesna czy sztuka nowoczesna bardzo rzadko stanowią przedmiot zainteresowania regionalnych polityków. Wskazuje to na niską świadomość wpływu kultury współczesnej na wzrost potencjału regionów oraz małe zainteresowanie aktualnie powstającą twórczością artystyczną.

Narodowy Program Kultury „Znaki Czasu” jest elementem realizacji Strategii Rozwoju Kultury w Regionach w sferze wspierania twórczości

artystycznej i upowszechniania sztuki współczesnej. W ramach programu przewiduje się utworzenie sieci instytucji o charakterze obywatelskim, odpowiedzialnych za zakup, ewidencjonowanie i eksponowanie dzieł sztuki współczesnej. Działania te będą realizowane przy współpracy z samorządami i lokalnymi towarzystwami miłośników sztuki współczesnej.

W szerszej perspektywie program będzie wspierać powstawanie w Polsce muzeów współczesności i interdyscyplinarnych centrów sztuki nowej z wykorzystaniem w tym celu budownictwa postindustrialnego.

Program jest komplementarny wobec strategii rozwojowych przyjętych przez Rząd RP,¹ oraz Narodowego Planu Rozwoju, przyjętego przez Radę Ministrów 11 lutego 2003 r.

Głównymi celami Programu „Znaki Czasu” przewidzianymi do realizacji w latach 2004-2013 są:

- 1) stworzenie w oparciu o powstające kolekcje regionalne, reprezentatywnej narodowej kolekcji sztuki współczesnej,
- 2) promocja polskiej sztuki współczesnej,
- 3) przywrócenie tradycji mecenatu artystycznego,
- 4) zaangażowanie wielu grup społecznych w działania na rzecz kultury i sztuki,
- 5) uczynienia ze sztuki narzędzia dialogu społecznego i elementu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego,
- 6) tworzenie rynku sztuki w Polsce oraz budowa systemu pozyskiwania, przetwarzania i udostępniania wszechstronnej informacji dotyczącej sztuki współczesnej z wykorzystaniem najnowocześniejszych technik informatycznych.

Realizacja tych celów opierać się będzie na współdziałaniu i ścisłej współpracy z samorządami lokalnymi i regionalnymi instytucjami o charakterze obywatelskim - stowarzyszeniami i fundacjami - działającymi na rzecz rozwoju sztuki współczesnej i nawiązującymi w swoim charakterze do tradycji Towarzystw Zachęty Sztuk Pięknych działających w Polsce od ponad 100 lat.

Jedną z głównych inspiracji przy formułowaniu zasad funkcjonowania i finansowania Narodowego Programu Kultury „Znaki Czasu” był model francuski. Zainicjował go w 1983 r. ówczesny Minister Kultury Jacques Lang powołaniem „Fonds regionaux d'art contemporain” (FRAC), czyli Regionalnych Funduszy Sztuki Współczesnej.

¹ Do strategii tych należą w szczególności: Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego, Narodowa Strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich, Narodowa Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich, oraz Strategia Gospodarczą Rządu „Przedsiębiorczość - Rozwój - Praca”.

System kolekcjonowania i upowszechniania sztuki współczesnej we Francji jest systemem zdecentralizowanym. Tworzą go 32 jednostki (Centra Sztuki Współczesnej) działające głównie jako stowarzyszenia, na podstawie umów z odpowiednimi władzami publicznymi oraz Współczesne Centrum Twórczości, przestrzeń wystawiennicza o powierzchni ok. 20 000 m² powstała dzięki podpisaniu umowy z siecią centrów sztuki, a przeznaczona dla młodych twórców, stowarzyszeń, galerii i szkół artystycznych. Poza tym we Francji istnieją specjalne fundusze na rzecz sztuki współczesnej. Do najważniejszych należą FNAC (*Fond National d'Art Contemporain*) - Fundusz Narodowy Sztuki Współczesnej i wspomniany już wcześniej FRAC. FNAC przeznaczony jest na pozyskiwanie, rozpowszechnianie i konserwację sztuki współczesnej. Corocznie z funduszu FNAC organizuje się 1500-2000 wystaw w ponad 3020 miejscach we Francji i za granicą.

Fundusze FRAC istnieją we wszystkich dwudziestu trzech regionach Francji. Przy ich tworzeniu zakładano, że będą się one zajmowały przede wszystkim gromadzeniem dzieł sztuki najnowszej. Niemniej działalność agend FRAC jest zróżnicowana i uzależniona od potrzeb konkretnych regionów oraz przyjętych tam koncepcji rozwoju poszczególnych kolekcji. Źródłem finansowania ich działalności są przede wszystkim subwencje Ministerstwa Kultury oraz władz lokalnych. Współpracują one z centrami sztuki i muzeami oraz wydziałami kultury. Fakt, że nie wszystkie agendy posiadają własne przestrzenie wystawiennicze powoduje, że kolekcje są kolekcjami żywymi, nieustannie ewoluującymi oraz wędrującymi po całej Francji i poza jej granicami. W większości przypadków kierowane są przez młodych dynamicznych dyrektorów, którzy starają się tworzyć kolekcje odzwierciedlające ostatnie tendencje i nowe zjawiska w sztuce współczesnej. Efekty ponad dwudziestoletniego działania Funduszy oceniane są bardzo pozytywnie, zarówno pod względem poziomu zgromadzonych zbiorów, jak i działalności upowszechniającej i promującej sztukę najnowszą, szczególnie w środowiskach konserwatywnych, nieufnie do niej nastawionych.

Zadaniami priorytetowymi Narodowego Programu Kultury „Znaki Czasu” w latach 2004-2006 są działania zmierzające do utworzenia systemu informacji o kulturze powstającej oraz powiększanie publicznych zasobów dzieł sztuki współczesnej. Sprawą nie mniej ważną jest również tworzenie interdyscyplinarnych muzeów współczesności - centrów kultury nowej, a także innowacyjnych systemów jej upowszechniania i finansowania. Przyjęty w ramach programu system finansowania zakłada, iż 50% środków przeznaczonych na zakup dzieł sztuki dla powstających

w regionach kolekcji pochodzić będzie z budżetu Ministra Kultury, pozostałe 50% od lokalnych władz oraz sponsorów.

Program „Znaki Czasu” ogłoszony został na początku roku 2004. Obecnie działają już trzy regionalne stowarzyszenia: Stowarzyszenie Przyjaciół Sztuk Pięknych „Znaki Czasu” w Toruniu, Wielkopolskie Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Poznaniu oraz Dolnośląskie Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych we Wrocławiu. W regionie pomorskim, zachodniopomorskim, podkarpackim i łódzkim trwają przygotowania do inauguracji programu, w pozostałych prace organizacyjne poprzedzające powołanie stowarzyszeń. W Toruniu Prezydent Miasta przeznaczyła pod budowę muzeum współczesności siedmiohektarowy teren w centrum miasta i ogłosiła międzynarodowy konkurs na jego zagospodarowanie. Rada Miasta w Lesku przekazała na taki sam cel pomieszczenia Ratusza Miejskiego. Władze terytorialne wielu regionów złożyły na piśmie intencję wspierania programu i powstających stowarzyszeń, w których aktywnie współpracują ze sobą ludzie z różnych środowisk, nie tylko artystycznych, rozumiejących problemy, z jakimi boryka się od kilku lat polska kultura i sztuka współczesna.

Wspieranie rozwoju i upowszechniania współczesnej sztuki, tworzenie reprezentatywnych regionalnych kolekcji, odzwierciedlających najnowsze tendencje i zjawiska sztuki, prowadzenie działalności wystawienniczej, stworzenie społecznego obiegu sztuki, dążenie do budowy muzeów współczesności - to zasadnicze cele, które postawił Minister Kultury Waldemar Dąbrowski przed programem „Znaki Czasu”. Wydawać by się mogło, że urzeczywistnienie ich to długa i trudna droga - wymienione fakty świadczą jednak inaczej. Stworzenie spójnego, państwowego programu którego celem jest budowa mechanizmów finansowania i rozwijania strefy sztuki współczesnej może zakończyć się również w Polsce sukcesem, porównywalnym do sukcesów odniesionych w innych krajach europejskich².

² Na bieżąco aktualizowane informacje o programie „Znaki Czasu” znaleźć można na stronie: <http://www.nck.pl/znakiczasu.php>.